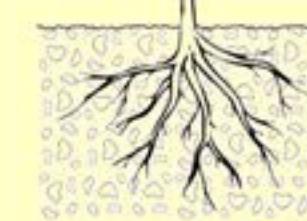
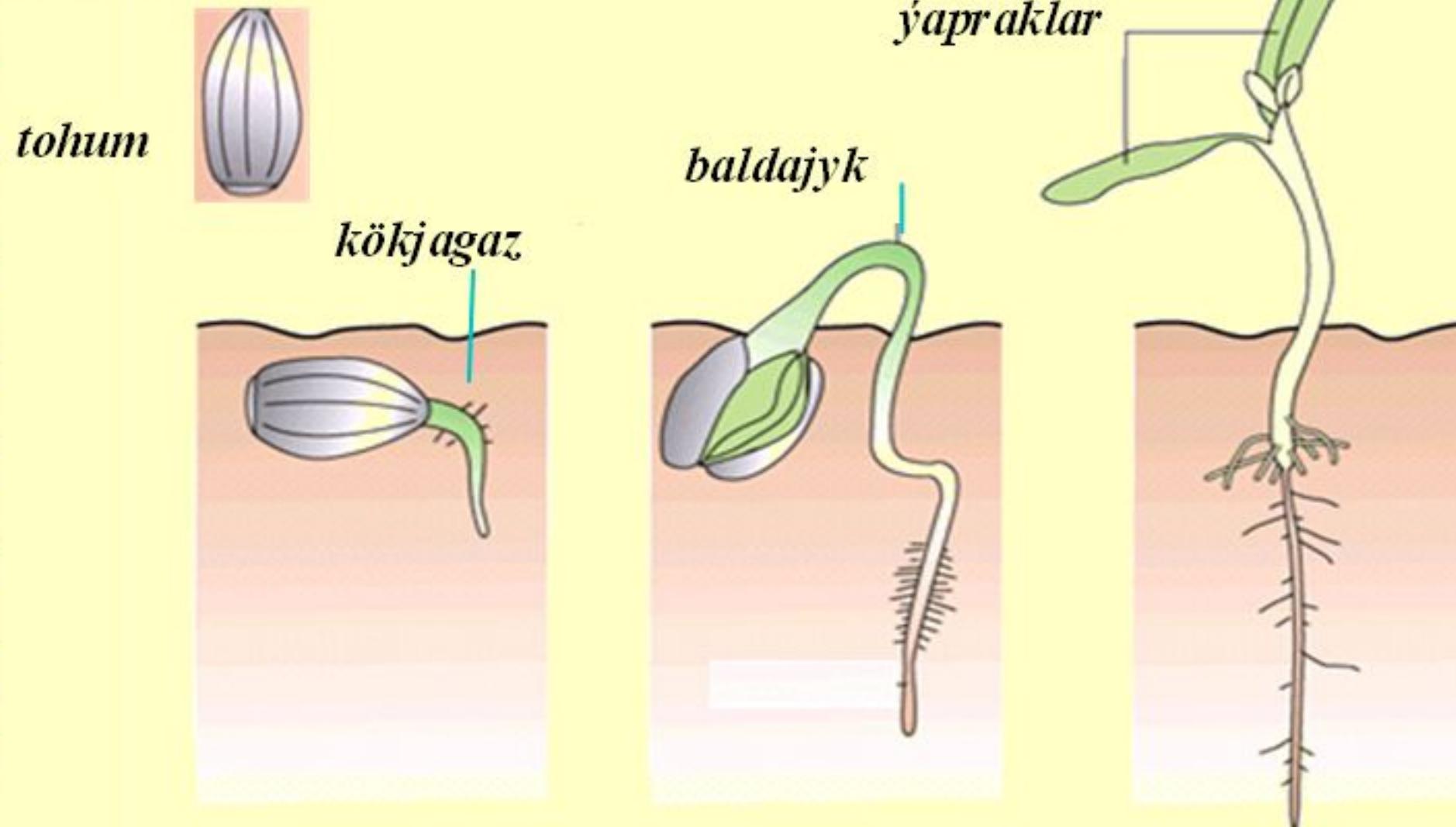

Köküň görnüşleri

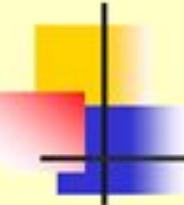

Tohumyň gögermegini üçin gerek bolan şertler döredilende, ondan ilki bilen kökjagazyň, soňra bolsa ýaprakly baldajygyň çykýandygyny siz bilyärsiňiz.

Ösümlik öz ýaşaýsynyň ilkinji günlerinde tohumyň içindäki ýokumly maddalardan iýmitlenip ösyär.

Kök üň görnüşleri

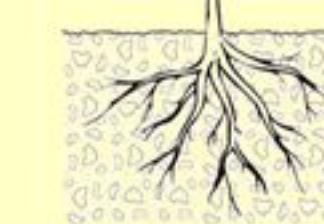

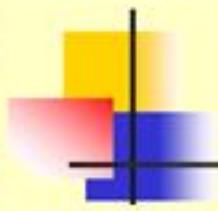
Gury ýerde ösyän gülli
ösümliklerde topragyň ýüzünde
ýaşyl ýaprakly baldagy,
topragyň aşagynda bolsa köki
ýerleşyär.

KÖK - bu ösümligi suw
hem-de mineral duzlar bilen
üpjün edyän agzadyr.

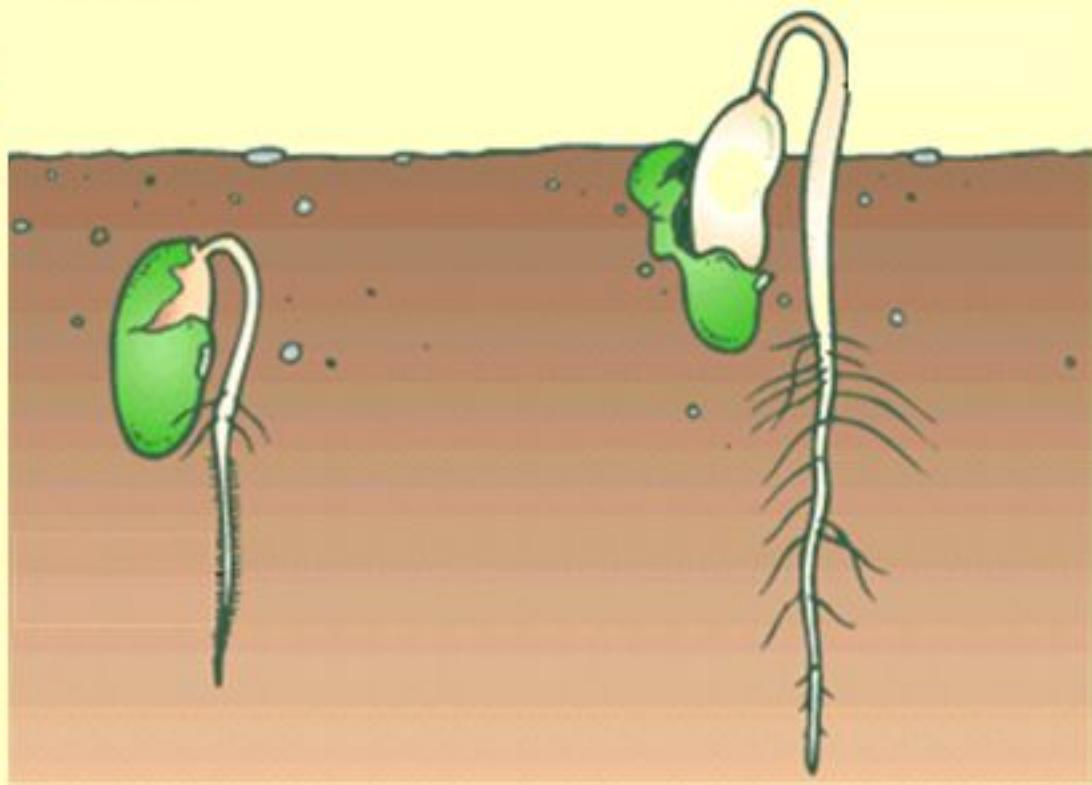
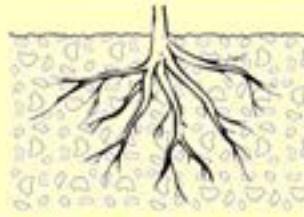
Kök topragyň aşagyndan suwda
erän mineral duzlary we suwy
sorup alýar we ösümligin
baldagyny, ýapragyny
iýmitlendirýär.

Kök - ösümlige toprakda
saklanmaga kömek edýär.

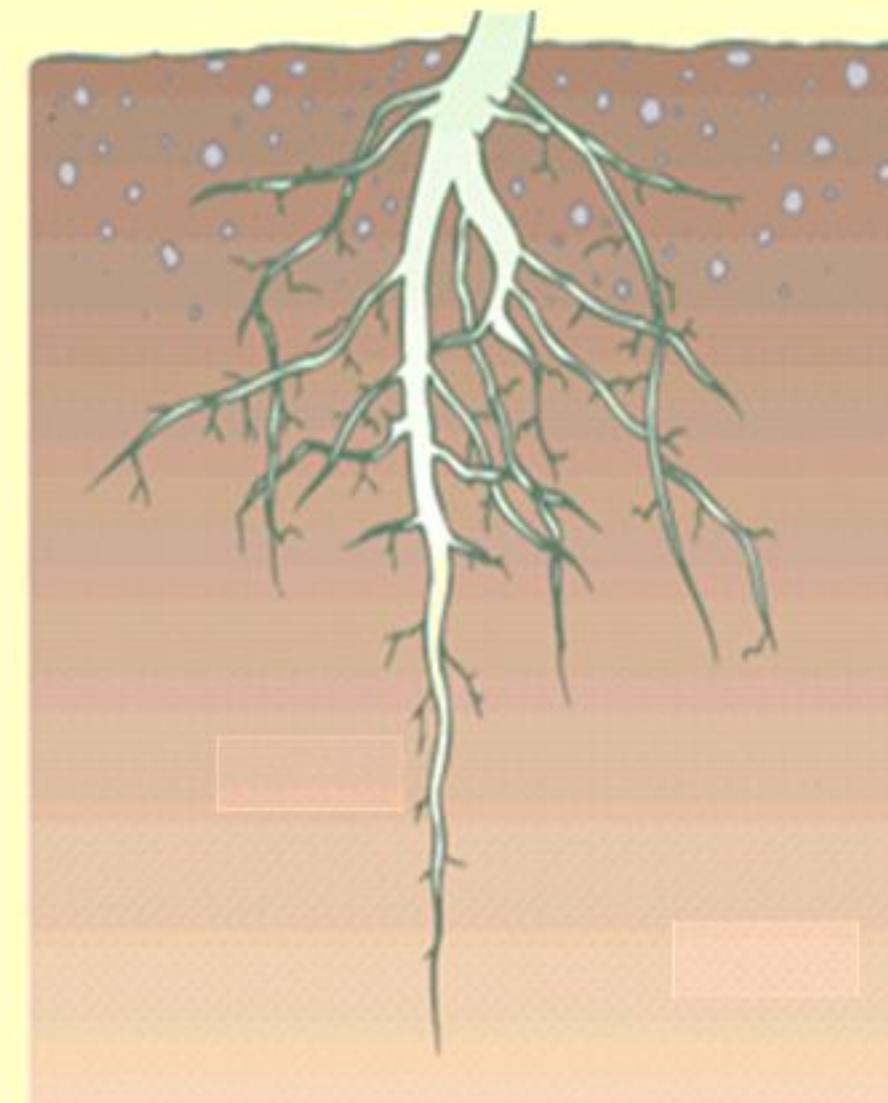

Kök ulgamy

Düwünçek ösüp başlanda
ilki bilen kökjagaz tohumyň
gabygyndan daşa çykýar.
Düwünçekden ösüp çykan
kök esasy kök bolýar. 3-4
gün geçenden soň esasy
kökden gapdal kökler
çykyp başlaýarlar.

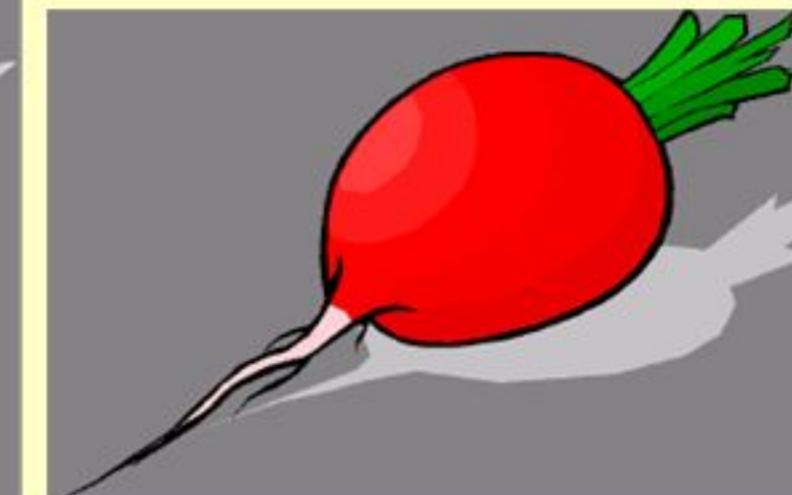
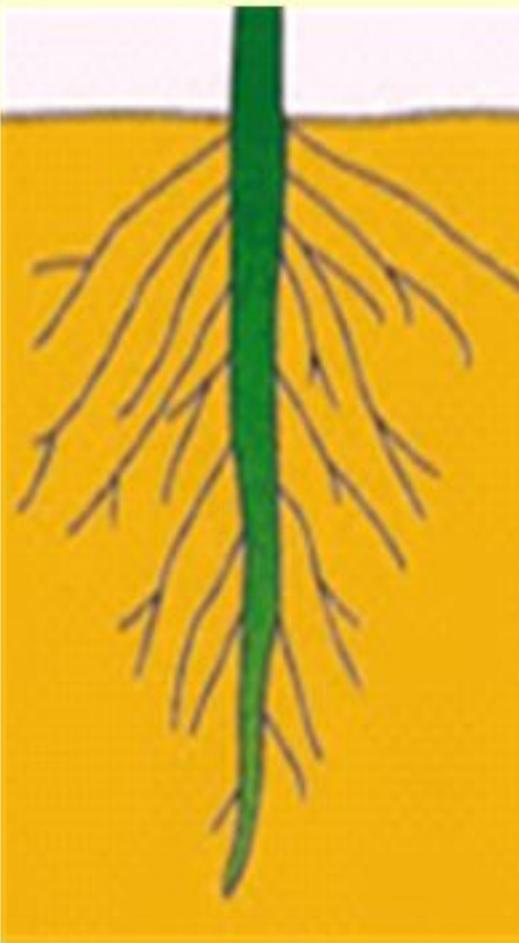
Gapdal kökler hem şahalanyp,
dürli taraplara ýaýrap gidýän
örän köp sanly incejik kökjagazlary
emele getirýärler.
Şeýlelikde, kökler ösüp köp
gezek şahalanýarlar we kök
ulgamny emele getirýärler.

Kök üň görnüşleri

Esasy kök uzyn we ýogyn bolany sebäpli, gapdal köklerden örän tapawutlydyr. Şeýle köklere ok kökler diýilýär. Ok kökler iki ülüşli ösümlilikler bolan gowaçada, ýorunjada, noýbada, kädide we beýlekilerde bolýar. Käşiriň, şugundyryň, turpuň düýbi - köki hem ok köke degişlidir.

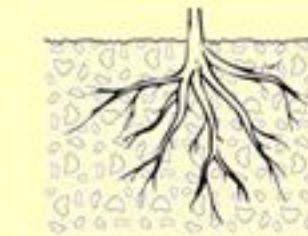

Köküň görnüşleri

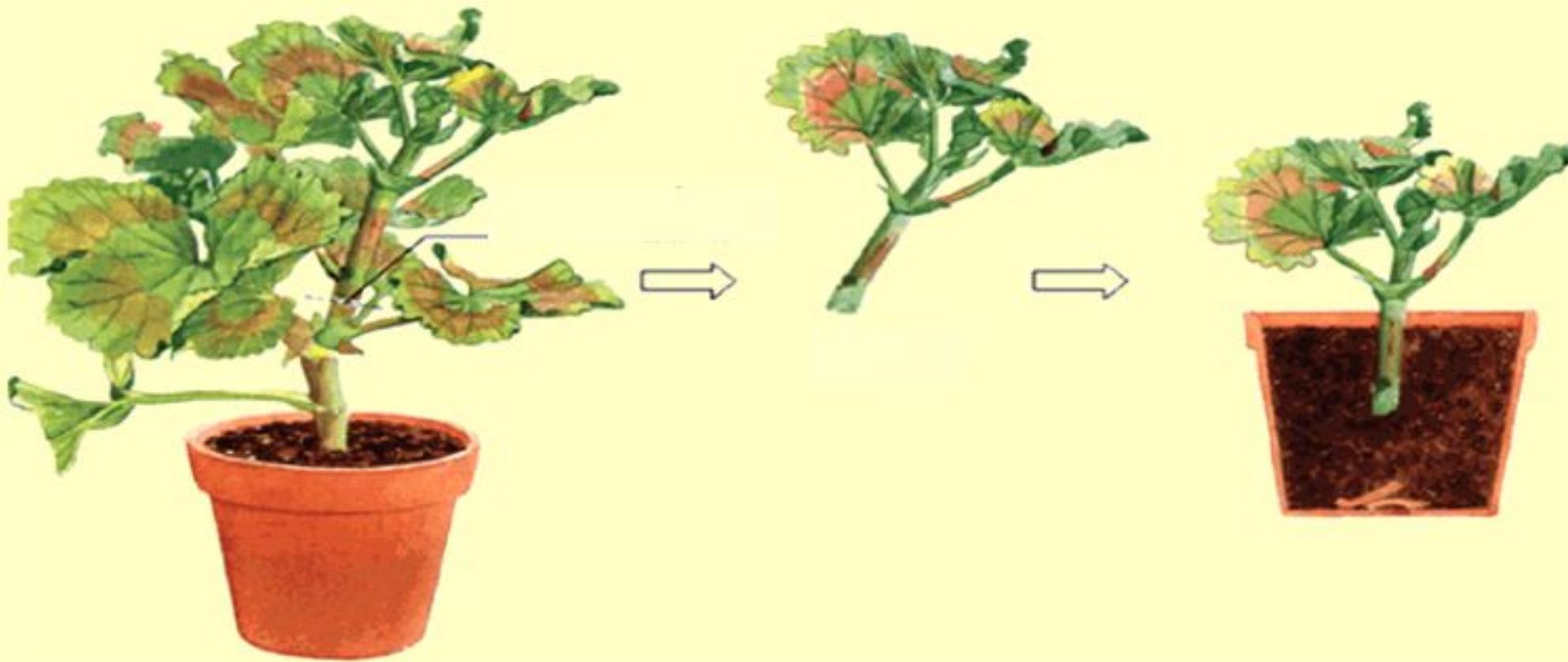
Bugdaý ýa-da arpa ýaly
ösümlikleriň esasy köki gowşak
ösýär. Emma onuň deregine
baldagyn ýerasty böleginden köp
sanly kökler ösüp çykýarlar. Olar
baldagyn aşak tarapyndan kök
dessejigini emele getirýärler.
Desse görnüşli köklere **topbak**
ýa-da gotazjymak kökler diýilýär.
Olar köplenç bir ülüşli
ösümliklerde meselem, bugdaýda,
arpada, şalyda, melgejöwende we
beýlekilerde bolýar.

Goşmaça kökler

Ösümlikleriň kökleri diňe tohumyň düwünçeginden ýa-da kökden ösüp çykman, eýsem baldakdan hem emele gelip bilyärler. Baldakdan ösüp çykýan köklere goşmaça kökler diýilýär. Käbir ösümliklerden kesilip alnan baldagynyň, çybygynyň topraga gömülen böleginden goşmaça kökler çykýarlar. Üzüm ýa-da söwüt agajyny çybygy arkaly köpeltmek bolýar.

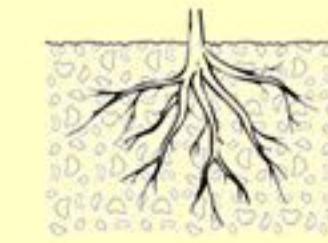
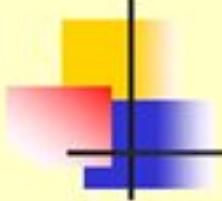

Köküň görnüşleri

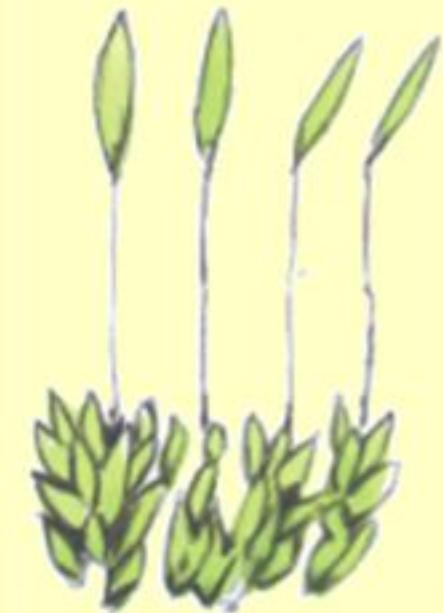
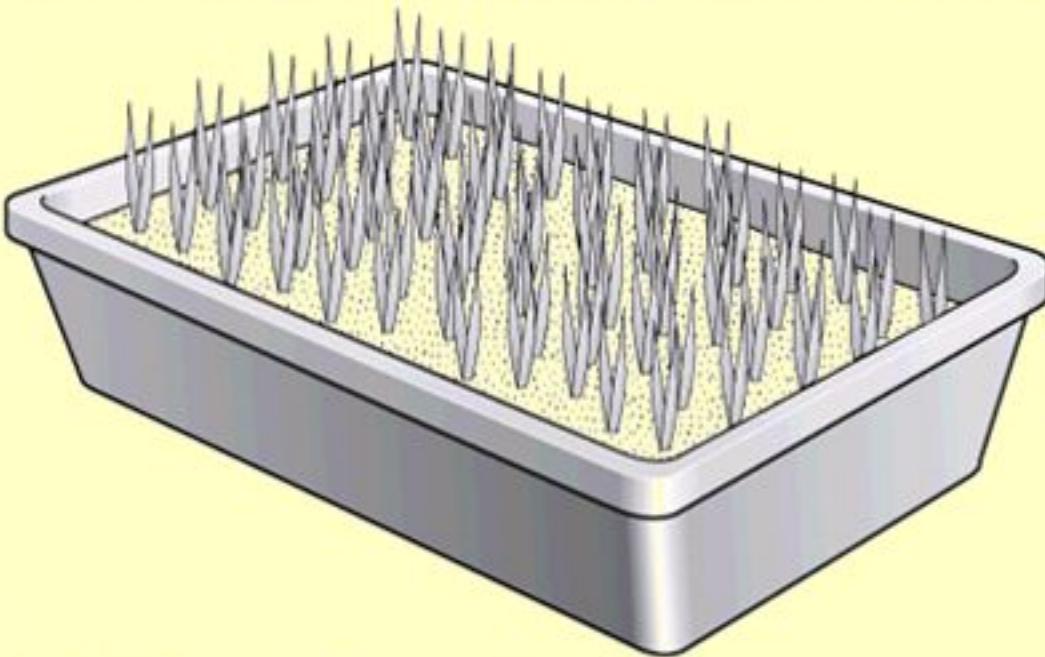
Bir ösümligiň ähli kökleri birigip kök ulgamyny emele getirýärler. Uly ýasdaky ösümlilikleriň kök ulgamy toprakda uly göwrümi tutýar. Bugdaýyň kökleri gapdala 1-1,5 m-e, topragyň çuňlugyna bolsa 1,7-2 m-e çenli uzalyp gidýär. Köküň umumy uzynlygy 500-600 m-e ýetýär. Çölde ösyän güneyigiň ok kökleri topragyň 80-100 sm çuňlugyna, gosmaça kökleri bolsa gapdala 5 m-e çenli uzalyp gidýär. Ähli kökleriň uzynlygyny hasaplasaň 1000 m-den hem geçýär.

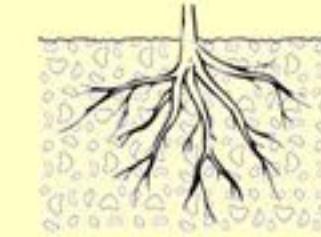
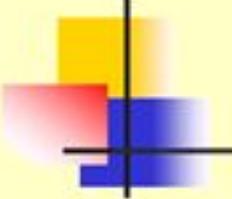
Köküň ösüşi we toprakda ýaşaýsy

Içi öl süzgүç kagyzly ýa-da çägeli gabyň içinde ösdürilen gowaça, nohut ýa-da bugdaý şinelerine gözegçilik edip, olaryň kökünüň çalt ösýändigine gözegçilik ederis. Gowy şertlerde ösdürilen gowaçanyň şinesiniň köki bir gije-gündizde 2-3 sm çenli ösüp bilyär. Öýjükleriň köpelmesiniň we bölünmesiniň netijesinde kök ösýär. Eger şinäniň esasy kökünüň ujy kesilip aýrylsa, onda onuň uzynlyga ösmegi togtaýar, emma tiz wagtyň dowamynnda köp sanly goşmaça gapdal kökleri emele gelyär.

Köküň ösüşi we toprakda ýaşayşy

Ösümlikleriň köküniň ösüşi we ýaýraýşy topragyň häsiýetine we çyglylygyna bagly bolýar.

Kökleriň ýüzleýden daşa uzalyp ýaýramagy ösümligiň süýşyän çägede berk saklanmagyny we ýeriň ýokarky gatlagyny ujypsyz çyglayán ygalyň yzgaryndan peýdalanmagyny üpjün edýär.

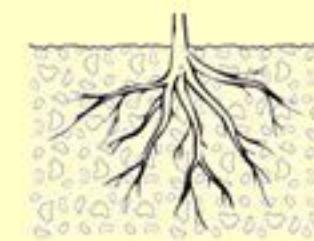
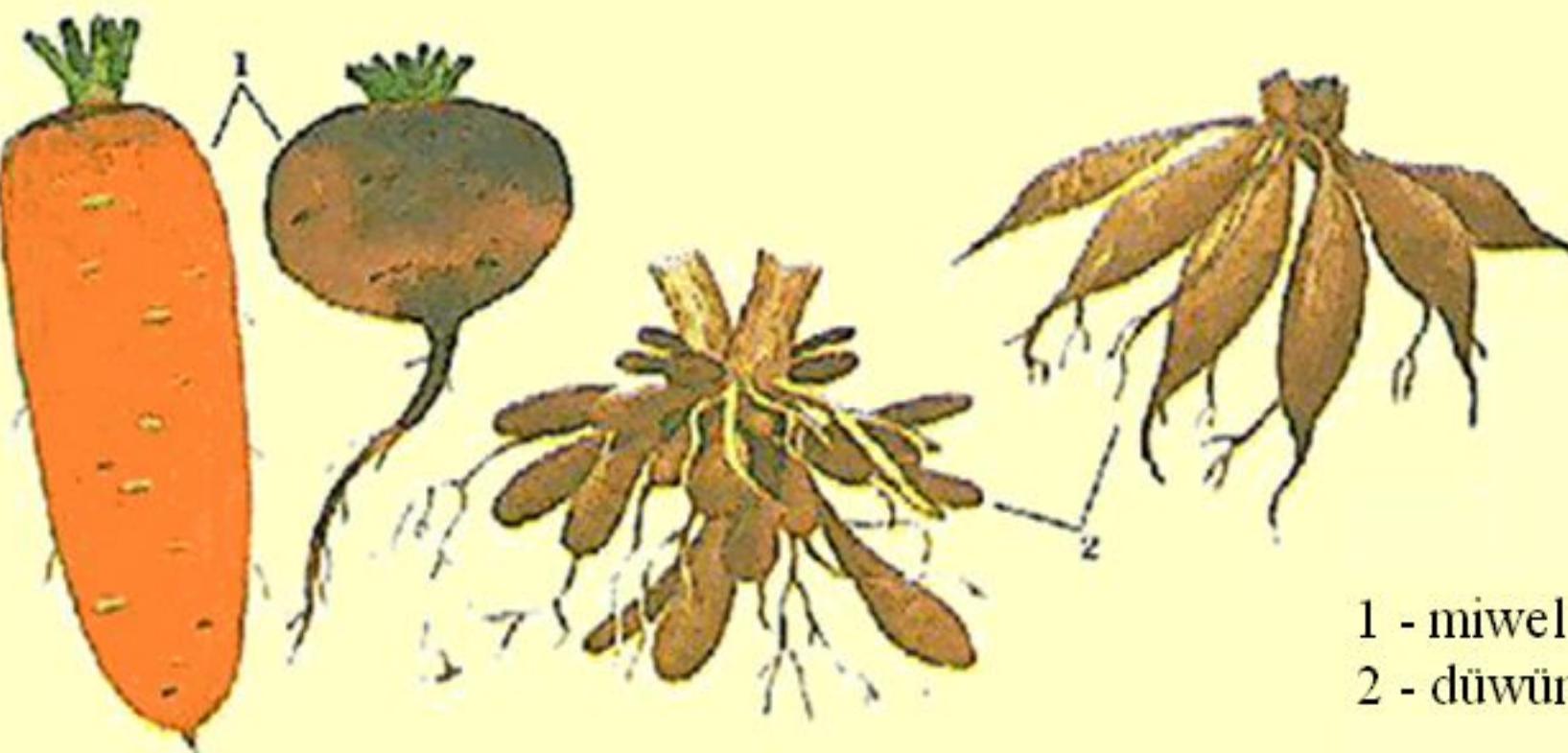
Ösümligiň köki näçe çuňa we töweregine ösüp köp ýaýrasa, ol toprakdan suwy we suwuň içinde erän mineral maddalary şonça hem köp alyp bilyär.

Özgeren kökler

Käbir ösümlilikleriň kökünde ätiýaçlyk maddalar toplanýar we olar ýogynlygyna ösüp, üýtgesik keşbi alýarlar. Bu görnüşdäki köklere **özgeren kökler** diýilýär. Eger-de ätiýaçlyk maddalary esasy kökde we baldagyn düybünde toplansa **miweli kök** emele gelýär.

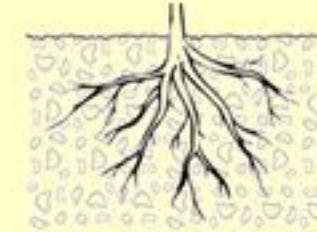
Ätiýaçlyk maddalary esasy kökde däl-de goşmaça kökde toplanan bolsa, olara **düwünli kökler** diýilýär.

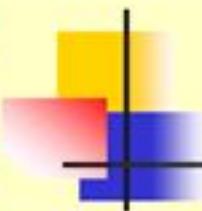

1 - miweli kökler
2 - düwünli kökler

Özgeren kökler

Ýorunja, sözenek ýaly ösümlilikleriň gapdal kökleri özboluşly özgerendir. Olaryň ýaşajyk gapdal köklerinde mörjewler ýaşaýarlar. Mörjewler gaz şekilli azody toprakda özleşdirmäge ösümliliklere kömek berýärler. Mörjewleriň ýaşaýan kökleriniň sypaty düwünjik (gabarjyk) şekilli bolýarlar. Şol sebäpli olara **düwünjik mörjewleri** diýilýär. Kökünde şeýle mörjewleri saklayán ösümlilikler azoda garyp toprakda ösende ony azoda baylaşdyrýar.

Kökleriň dem alyşy

Tohum gögerýän wagty dem alýar.
Tohumyň gögermigi üçin howa zerurdyr.
Toprakda howa näçe köp bolsa,
kökjagazlar şonça-da çalt ösyärler.
Topragyň içindäki howa köküň hemme
öýjüklerine geçýär. Her bir janly öýjük
howadan kislodody alyp, özünden
kömürturşy gazyny bölüp çykarıýar.

Ösümligiň kökleri hemiše howany
kadaly alar ýaly, olaryň daş töweregindäki
toprak ýumşak bolmalydyr.

Ekin ösdürip ýetişdirmek
hem ondan ýokary hasyl almak
üçin ýagyşdan we her bir
suwaryşdan soň topragy
ýumşatmak gerek .

